

A mese a szokásos „hol volt, hol nem volt” kezdet helyett úgy kezd **Krizánál**, hogy: „*Ezelőtt sok üdövel, de éppen a napját nem tudom megmondani...*” Tehát itt nem hagy kétséget a mesélő a’ felől, hogy nagyon régen is így volt, s ma is így van!

A megszemélyesített ellentétek, az Igazság és Hamisság egy keresztúton találkoznak **Berze-Nagy** variációjában: mint „*az igazság hordozója*” és a „*hamisság hordozója*”. A mágikusnak tartott pont után együtt indulnak tovább (megelőlegezhetjük már a mese ismeretében, hogy együttállásban) a „*földik*” (azonos helyről származó ismerősök), körbe „*a világba*”.

Az eredeti Makoldi kézirat szerint:

A gyermekeimnek olvastam lefekvéskor ezt az országszerte elterjedt magyar népmesét, a legrégebbi gyűjtések egyikéből, Kríza Jánostól - ellensúlyozandó a hivatalos TV maci sokszor bárgyú, mai meséit és az utána következő krimik nem gyerekeknek való izgalmait. Szándékom ellenére mégis krimire akadtam volna e mese-sztoriban? A történet elgondolkoztatott, bár akkor azonnal igyekeztem hétköznapi szinten a pozitív mondanivalót megerősíteni: hogy tudniillik az igazság és a hamisság is, mint emberi tulajdonság az egész világon jelen van, és rövid távon győzhet ugyan a hamisság, de az igazság mégis felülkerekedik!

Lehet, hogy a leszűrt tanulság maga is mese? Mert az „Igazság és Hamisság utazása” nem ezzel ér véget! Annyi más mesével ellentétben, ahol a jó mindig nyilvánvaló győzelmet arat, itt a Hamisság elpusztíthatatlan. Így állandó és egyenrangú vetélytársa az Igazságnak, s utazásuk nem is fejeződik be. Mi akkor a valódi tanulság, amit így foglalnak mesébe, olyannyira ragaszkodva a kereteihez, hogy a legtöbb változatban, Kelettől-Nyugatig, még egy kubai filmben, négerek szájából is ugyanígy hallottuk vissza? Ha így elterjedt a világon, és mindenütt azonos fordulatokkal, szerkezettel – akkor érdemes minden szavát fontolóra venni. Tisztázzuk hát fogalmait sorra, a mese szavai szerint: fekete-fehéren, az árnyékkal együtt az „igazság fényénél!”

Az igazság és fénye szintén nem véletlen, hogy nyelvünkben összekapcsolt fogalmak. Mutatják azt más, az igazság kiderítésére használt szókapcsolatok is: megvilágít, felvilágosít, stb. Mert a fénytől függ az igazság, a való világ meglátása, megláttatása – amit nekünk a Nap biztosít (bár vele együtt jár az árnyék). A Nap fénye pedig – a melegével együtt – az életünk nélkülözhetetlen alapfeltétele, maga az élet. Ez olyan törvény, mely abszolút igazság a Földön. És már a kezdetektől, az emberiség minden kultúrájában központi kérdéssé avatódott, mert kifejezte a lét-nemlét törvényét is. Ezért kezdődik mesénk is így: „*Ezelőtt sok üdövel*”...

A nagybetűs (antropomorf) Igazság útnak indult, bejárni a *Világot!* Az utazás tehát a világ körül zajlik, (az emberek lakta) városon kívül: „*De mielőtt a városba értek volna, késő este lett.*”⁵ Azaz sötétségben fogannak az események. Ebben a helyzetben úgy járják körül a „világot”, mint a fényt adó Nap, és a „hamis” (nem saját, és változó) fényt adó Hold kering együtt – látszólag elválaszthatatlanul az emberek világa (a Föld) körül.

Kezdetben (a mesében) az Igazság egyedül járta a világot: „*az Igazság jól feltarisznyázva útnak indult, hogy bejárja a világot. Ment hegyen-völgyön falun, városon keresztül...*” – ez volt az aranykor. A társadalmi együttélés kezdetén a Nap határozta meg az embereknek a törvényeket, az

---

⁵ Berze-Nagy változata

igaz lét törvényeit: ha tavasz van, vetni kell – mert aki azt mondja, hogy nem, az hamisságot mond. Ha éjszaka van, aludni kell, mert aki nem így tesz, az megsínyli.

De – az időben - „*addig ment, míg előtalálta a Hamisságot.*” Mesénk innen indul.

Az Igazság nem a gonoszszágot, vagy a butaságot, hazugságot, igazságtalanságot - mint ellentétét, azaz ellenfelét találta meg, hanem a Hamisságot (a hamis látszatot)! A valóságban a Holdnak van ugyan fénye, de azt a Naptól kapja, s fényének fogyása is csak látszat. Úgy fogy el a fénye, mint a mesében először a Nap elemóziája, amit – megállapodásuk alapján - közösen fogyasztanak el: „*Osszuk meg hát köttségünköt, s előbb köttünk el a tiédet. Az igazság a köttsegeit közre ereszté, s együtt elköttötték. Mikor ez elfogyott, a Hamisságét is el kell vala együtt köteni, de az azt mondá az Igazságnak: - Hadd szúrjam ki az egyik szemedet, s úgy adok belőlle neked es!*”

A szeme világát vette el az Igazságnak, tehát a Napnak a fényét. Napfogyatkozás? Vagy csak a kölcsön fényvel akar „érvényesülni” a (teli) Hold? Mert innentől úgy tűnik, hogy a Hamisság győzött, aki otthagya a társát egy (útszéli) kereszt,⁶ vagy akasztófa alatt – amik mindig a városon kívül vannak tudvalevőleg. A fokozatosságot is érzékeljük Krizánál: „*Hadd szúrjam ki egyik szemedet, s úgy adok belőlle neked es! Nem vót szegénynek mit tenni, mert erősen meg vót éhülve: kiszúratta az egyik szemit, s úgy kapott enni valamit. Aztán, mikor a Hamisság az Igazságnak enni adott, előbb a másik szemit szúrta ki, azután az egyik karját vágta le, s még osztán a másikat.*” Mint ahogy a Hold alakját is a fény-árnyék változtatja meg, s a Földről nézve látszólag fogyasztja – kiszúrja a szemét (szeme világát veszi el -, azután fokozatosan „csonkítja” tovább. A folyamat azonban ciklikus, mint az égitesteké is – fordulnak az események: az aranykor után, mikor az Igazság = a fény volt egyeduralgó, megjelenik a hamisság és elveszejt nem csak az Igazságot, de az emberek is bajba jutnak – mint majd megtudjuk.

Bár itt (a kereszt alatt = ami a keresztút képével egyezően fordulópontra jelent), vagy az akasztófa alatt (kiemelt sötét mélyponton) és kiemelten fontos időben: „*az éjjel újhold pénteke éjjele lesz*” fordul a cselekmény is. Ugyan ebben a sötét helyzetben az ördögök jelennek meg az akasztófára sorba leülve (a másik változatban 3 holló, amik szintén feketék). Az akasztófa – ha belegondolunk – formai szempontból nézve is érdekessé válik. A felső gerendáján a 3 beszélgető ördög (holló) csak egyvonalban ülhet. Ezen az ördögi ponton (a hármas „együttüléskor”) kihallgatja beszédüket az Igazság. Ha egy pillantást vetünk a mellékelt csillagászati ábrára is, láthatjuk, hogy ha egy egyenes mentén (együttállásban) helyezkedik el a Nap-Föld-Hold, akkor következik be egyikük „csonkulása.”

Az égitestek változását minden kultúra számon tartotta. A Hold csökkenése idején például nem vetettek, de akkor gyógyítottak, mert úgy tudják – ma is – hogy a természet erői is e szerint hatnak.⁷ (Ma ezt bioritmusnak nevezik.) Amikor a Nap, vagy a Hold elfogyott, rettegéssel gondoltak arra, hogy esetleg mégsem jön elő újra. A muzulmán világban a müezzinek a minaretekből lesik a vékonyka holdsarló megjelenését az égen, amely az újhold után mintegy 30 órával válik láthatóvá.⁸ Az sem ritka jelenség, hogy ilyenkor ünnepet tartottak, megünnepelve az újjászületést. Mesénkben is, a városban a víz (amit a Hold befolyásol) megtalálásakor „*nagy vígsággal innapot tartottak.*” Mi is a legnagyobb keresztény ünnepeinket (a húsvétot, karácsonyt) a Nap járásának tavaszi és téli (újjászülető) csomópontjain ünnepeljük – a húsvétal megvárva még a Hold-töltét is.

---

⁶ Berze-Nagy változat

⁷ Oláh Andor: Újhold, új király. Magyar nép orvoslás életrajza. Budapest, 1986.

⁸ L. Soucek: A betlehemi csillag nyomában. 1973. Bratislava

Hogy mesénk elemzése során is kozmikus eseményekre kell következtessünk, az egyrészt a szöveg utalásaiból, másrészt az égitestekkel kapcsolatos magyar hagyományokból, hiedelmekből következik. A palócok például ismerik a „Markolábot” a megszemélyesített égitest-evő lényt! Diószegi Vilmos kiterjedt kutatásai szerint ez egyenesen palóc etnikus specifikum.⁹ Még az 1980-as években is gyűjthető volt emléke a Medvesalja népénél (volt Gömör vármegye). Egyházasbáston és Vecseklőn „Holdfogyatkozást előidéző lényként tartották számon”.¹⁰ Másutt azt említik, hogy figyelték meg a napfogyatkozást edényben lévő vízben, esetleg ázott kútban. (Erre utal egyik gyermekdalunk: Mély kútba tekinték, arany szálát szakajték...)

A mesénkben a vak Igazság az éjszakát tölti ebben a helyzetben, segítségére az álom jön. Ennek az álomnak ugyan nincs funkciója a történetben, de beláthatjuk, hogy ilyen kivételezett helyzetben ez a révülők álma, melyben érintkezni tudnak a kiválasztottak a túlvilággal, így az alvilág erőivel is (megérti az ördögök, madarak beszédét). Mint a táltosaink, akik úgy gyógyítottak (gyógyultak), hogy leszálltak az alvilágba, megkeresni a betegség szellemét.¹¹

Az Igazság kihallgatta a gonoszok beszélgetését – azaz kiismerte őket, így tudott segíteni magán is, ami megmentette a várost (az embereket) is: *„A legvénebb ördög azt monda a többieknek: Mondjátok el, mit hallottatok, mit csináltak? Az egyik azt mondta: Én ma öltem meg egy tudós orvost, aki kitalálta az orvosságot, amivel meggyógyulnak azok, akiket én nyomorékká tettem, megcsonkítottam, megvakítottam... az éjjel újhald pénteke éjjele lesz, akkor a bénák hingergőzzenek meg, s a vakok mosdjanak meg az éjjel hulló harmatba – a csonkák épekké lesznek, s a vakoknak a szemik világa megjő!”* Szintén a néphagyomány tartja, amit a másik változat említ: hogy a gyógyuláshoz átbucskázzon a fején – mint a Hold is, amikor a csökkenő Hold (C) átbucskázik, és (D) dagadóvá lesz. Az Igazság ettől kezdve valóban „meggyógyul” - fénye nem fogy, hanem gyarapszik, mígnem teljes erőbe jut a városban, a királynál!

Mesénkben az Igazság eltűnésének idején gyász van a városban, mert a másik ördög elrekesztette a vizet: *„szomjan akarom megölni a közel levő királyi város lakosait! ...Egy követ helyeztem a város napkeleti szegletin három öl mélységre a források ereire...”* A Hold-víz összefüggése konkrétan ismert a Hold árapályt keltő hatásában, a növények és a nők nedveinek változásában. Amikor az Igazság megjelenik a városban (azaz a Föld-Nap vonalában láthatóvá válik), miután meghengergőzött (átfordult a folyamat) az éjjel hullott harmatban, a harmat (víz) által visszanyerte szeme világát (világosságát) – s az éltető víz is megárad, mégpedig a város „ napkeleti szegletén” – a források ereiből. A friss forrásvíz jótékony hatása mellett az „éjjel hullott harmat” (az égi víz) szerepe másutt is különleges a néphitben. Különleges időben kell szedni: megfelelő idő a péntek, vagy a holdtölte, Szent György nap éjszakája, - amikor különleges módon (meztelenül, éjfélkor, lepedőbe) szedik.

„ És erősen megörvendett a király s az egész népesség, nagy vigassággal innapot tartottak... az Igazságot pedig nagy gazdagságba s bódogságba helyeztette!” (Hálaáldozat?)

---

⁹ Diószegi Vilmos: A palóc etnokulturális csoport határa és kirajzásai. Népi kultúra – Népi társadalom I. Budapest, 1968. 217-253.

¹⁰ Kotics József: Kalendáris szokások a Medvesalján. Gömör néprajza III. Debrecen, 1986. 115.

¹¹ Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Budapest, 1958.

„A király nem ereszté el az Igazságot, hanem magánál marasztá” – mert ő erősíti meg, „szentesíti” a földi király hatalmát, törvényeit. Akkor sikeres az emberek törekvése, ha harmonikus a hatalom a természet törvényeivel, akkor van igazság! S mindaddig jólét van, míg elő nem kerül újra a Hamisság. „Üdő telve a Hamisságnak es útravalója fogytán, kéregetésből kezdett élegetni, de kevés háztól bódogult...” Tehát megjelent az emberek között, és rátalált megint az Igazságra.

Megismétlődik az első együttállás. Most az Igazság is úgy adott csak neki enni, hogy ő is (hasonlóan), fokozatosan „elfogyasztotta.” A ciklus végén megint az akasztófa alá jutunk, ahhoz a csomóponthoz, ahol az ördögök az urak. Mikor rájöttek, hogy valaki elárulta őket a minap, s megtalálták a Hamisságot, még az ördögök is bosszút álltak. *„Mind összeszaggatták, hurkáját felmatollálták, azután megégették, s a porát a széllel elfújatták. De a pora es olyan ártalmas vót, hogy abból az egész világon mindenüvé jutott, s ez az oka, hogy ahol csak ember van, ott hamisságnak lenni kell.”* Ez az emberi világ erkölcsi tanulsága. De e diadal kevés, mert érezzük: mintha minden kezdődne előlről... az örök törvény, az égitestek járása szerint.

Számunkra pedig az is tanulság, hogy nem lehet olyan felszínesen olvasni a népmeséket, mint egy „sztorit” – csak hétköznapi szinten értelmezve a véres eseményeket, mert azzal csak magunknak ártunk. Nem rémtörténeteket hagyományoztak ránk őseink sem, hanem egy olyan modellt, amit megértve: taníthatunk a gyermekeinknek. Az Igazságot kell keresnünk! Mert a mese egy szerves kultúrát feltételez, s ahol megszületett, ott fontos kultúrártékek voltak. Azok a közösségek a világukban jelentkező eseményeket vissza tudták vezetni a kozmikus folyamatokig is – azaz nem tátongott szakadék az egyes és általános, a szükségszerű és a véletlen (egyedi) események között. A dolgok többrétűségét dialektikus egységbe tudták hozni. A kultúra meghatározóját, a kozmikus összefüggéseket pedig az egyedig is le tudták vezetni, értelmezni. Kialakult tudásukat megőrizték és továbbadták a következő generációnak a mesékkel. A mese azonban nem csak a gyermekek között volt népszerű, a felnőttek összegyűlve, a házimunka közben is sokat meséltek egymásnak – és ők már értették a virágnyelvet. Azzal vált a gyermek is felnőtté, ha megértette, amit beszéltek. És annál értékesebb emberré, minél mélyebben belelátott – a mesékbe is. Így volt ez rendjén!

Mi az elmondottakra a bizonyítékom? Nem, nem beszéltem velük – nem is beszélhettem volna már olyannal, aki mindezt nekem elmondja. De ismert „adat”, hogy egy városi tanító a Székelyföldön népmeséket kezdett olvasni az iskolában a gyerekeknek. A falu küldöttsége hamarosan felkereste, mondván: A meséket csak bízza ránk a Tanító Úr! Azt mi jobban tudjuk! (Nem rágták a szájába senki kívülállónak, amin ők összekacsintottak!)

Mégis e mese az egész országban hasonló módon kerül elő. Így nyert formát, s bár alakították, de senki sem tett hozzá fölösleges sallangokat a könnyen bővíthető cselekményhez. Mindenki erre, s csakis erre a beszédes szerkezetre figyelt. Mint a mesében az Igazság: *„ Ezekre a beszédekre a szegén nyomorult igazság jól figyelmeztet. Még többet es beszéltek az ördögök, de azt a szegény Igazság vaj nem értette, vaj nem tartozott az ő dolgához, s azért reá sem figyelmeztet a beszédjükre!”*

Megjegyzés:

Gyermekeink 1972-től születtek, a mesélés ezek után került előtérbe. A magyar, és keleti népmesekötetek és témák azonban csak gyűltek nálunk – s egy másik mese (2.) nyomán a festőművész nem állta meg, hogy 30 év elteltével meg ne fogalmazza a tanulságokat egy képciklusban is, 2002-3-ban.

2. Dunaisten keresztfia

Volt, hol nem volt, én bizony nem is tudom, hol volt, de valahol mégis lennie kellett, mert, ha nem lett volna, most az én beszédem hogyan szólna róla?

Elég az hozzá, volt egy vén-öreg király, s annak egy igen-igen szép leánya. Ezt a leányt a király örökké bezárva tartotta, őrizte, mint a szeme fényét, mert benne volt az életének minden öröme, hiszen senkije nem volt rajta kívül ezen a világon.

A leány elégszer elúnta magát, de semmi kéréssel nem tudta rávenni az apját, hogy künn játszasson. Unalmában sokszor azzal múlatta magát, hogy sétálgatott fel-alá a szobában.

Egy alkalommal, mikor éppen így sétálgatott, honnét, honnét nem, eleibe hengeredett egy gyönyörű szőlőszem. Megállt mellette, s elkezdte nézegetni. Amint nézegette, hát az folyamatosan nőtt a szeme előtt, s amint nőtt, mintha feje, dereka, keze és lába kezdett volna lenni. Lett is, s utoljára egy ügyibe való, szép fiúcskává nőtte ki magát.

A királykisasszonynak tetszett a gyermek, erősen örvendezett neki. a nagy kacagásra bényit hozzá a király, s meglátja a gyermeket.

- Hát ez ki, s hogyan került ide? - kérdezi.
- Az enyém, nekem rendelte a Jóisten! – feleli a leány.

Aj! Megharagszik ezért az öreg király, s egyszeriben hivatja a szolgáit, hogy vessék bele a Dunába azt a gyermeket. De a leány nem engedte, s azt mondta, ha azt vetik, vessék őt is, mert amíg él, a gyermeket senki el nem veszi tőle.

Erre a király mást gondolt. Hamar csináltatott egy nagy vasabroncsos hordót, abba tétetett egy csomó élelmiszert, azután befenekeltette a lányt is a kisfiúval együtt, bévitetta a Duna kellős közepébe, s ott eleresztette, hogy ússzék le azon.

Azért volt olyan éktelen nagy a haragja aziránt az ártatlan gyermek iránt, hogy álmában egy ősz öreg ember megjelent volt neki, s azt mondta, élete és szerencséje csak addig tart, míg egy nem születve lett gyermek kerül a házhoz. S ha úgy akarja, hogy a nagy bajnak elejét vegye, pusztítsa el azt a gyermeket. Ha pedig másként nem lehet, még ami legkedvesebb is számára, áldozza fel vele. Az öreg gyenge volt, hitt az álomnak, s nagy haragjában a vízbe eresztette kedves leányát is. Bezzeg megbánta ezt a másik percben! De már késő volt.

A hordót vitte a víz lefelé, de a benne levőknek nem is lett semmi bajuk. A gyermekben annyi öröme volt a királyleánynak, hogy még arra sem jutott ideje, hogy a sorsáról gondolkozzék. Nem is csoda, mert a kicsi nem olyan volt, mint más gyermek. Már az első nap futkározott, játszott, s amellet nőtt egy nap úgy, mint kettőn, kettőn úgy, mint háromon, s a negyediken már meg is szólalt, és azt mondta az anyjának:

- Anyám, én most elalszom, de mihelyt észreveszi, hogy a hordó súrolja a víz fenekét, egyszeriben költson fel!

El is aludt, s aludt egyfolytában két napig. Mikor a két nap kitölt, s a harmadik megkezdődött, hallja a királylány, hogy a hordó surlódik, s hamar felkölti a fiát. A fiú ahogy felébred, kinyújtózkodik, s jót rúg egyet a hordó oldalán, hogy az abban a helyben széjjel duvadt (szakadt). Éppen mert mart (part) mellett voltak, könnyen kiszállhattak oda. Nem messze volt egy erdő, bementek annak a közepébe. A fiú egy jó kalyibát épített, abba béhúzódtak, s éldegéltek, ahogy az Isten engedte.

Jézus Krisztus Szent Péterrel éppen a földön járt, s elvetődött egyszer az ő kalyibályukhoz. Bészólt, hogy adjanak valami ennivalót.

- Nekem az Isten ege alatt semmim sincs egyebem, csak egy korpa pogácsám, az is most sült odakünn a hamuban – mondja a királylány.

- Menj, hozd be! Eszünk mi abból is.

Béhozta, s letette Jézus elibe az asztalra, de még el sem vette jóformán a kezét róla, már olyan szép fehér pogácsa lett belőle, hogy a legfájinabb montlisztból (finomlisztből) sem lehetett volna olyat sütni. És azután nemhogy fogyott volna, hanem mindenkor akkorával lett nagyobb, amekkorát épp levágtak belőle.

Ettek, s étel után kérdezi Jézus:

- Hogy hívják a legénykét?

- Nincs még megkeresztelkedve – feleli a királylány – mert a világra jöttétől kezdve nem jutottunk emberek közé.

Nohát kereszteljük meg, leszek én a keresztapja. S minthogy élete első napjait a Dunán töltötte, nevezzük Dunaisten keresztfiának. Erre azután Jézus Krisztus keresztapai ajándékol egy kardot és puskát adott a fiúnak, s továbbment Péterrel együtt.

Dunaisten keresztfia pedig másnap felöltötte a kardot, vállára vette a puskát, és elment vadászni, hogy a jó pogácsa mellé húst is szerezzen. De mintha meg lett volna átkozva, még egy rossz varjú sem került a puskája elibe, pedig ugyancsak bément az erdőbe. Már éppen indult, hogy üres kézzel is hazamenjen, mikor egy tisztáson egy szép ház került a szeme elé.

- Ejnye, be jó lenne ez nekünk lakásnak, ha senkié sem volna! – gondolta magában, s ment, hogy nézze meg, ki lakik benne.

Ott benn erősen vígadtak. Egy nagy, hosszú asztal mellett 12 tolvaj nagy evés-ivásban volt. Tehették, mert sok mindent összeloptak, raboltak volt immár.

- Hát te hogy mertél ide jönni, hol még a madár sem jár? Most itt meg kell halnod! – kiabált mind a 12 egyszerre, amint Dunaisten keresztfiát meglátta.

- Az csak ezután válik meg, hogy inkább nem ti eszitek-e most az utolsót, ha ilyen kutya módra fogadjátok a vendéget! – felelte nekik Dunaisten keresztfia. Azzal kapta a kardját és egy kis ideig tartó vagdalkozás után 11 tolvajnak már a lába előtt volt a feje, a 12. pedig – éppen a vezér volt – könyörgésre fogta a dolgot. Addig kért, istenkedett, míg kegyelmet kapott, de nem mehetett szabadon, mert Dunaisten keresztfia befenekelte egy hordóba. Abban a házban volt 12 szoba, bétette éppen a legutolsóba, és a nagy vasajtót rázárta jól. Azzal magához vett egy kis ennivalót, abból megebédelt otthon az anyjával.

Ebéd után azt mondja:

- Szedjünk össze minden holmit, s vigyük el innét, mert olyan házat szereztem, hogy a báróé sem különb, abban fogunk lakni ezután!

Mikor benne voltak, Dunaisten keresztfia odaadta a kulcsokat, még a 12. szobáét is a királykisasszonynak, de lelkére kötötte, hogy a 12. szobába bé ne menjen, mert nagy baj lesz belőle. Másnap azután vette a kardját és a puskáját, és elment vadászni.

Míg ő odajárt, addig a királylány rendezgetett a szobákban. Már mind a 11 rendben volt, a Dunaisten keresztfia mégsem került volt elé. Unalmában erőt vett a kíváncsiság a leányon, s benyitott a 12. szobába is. Még be sem tette a lábát jóformán oda, már megszólalt a tolvaj a hordóban, s igen-igen keservesen könyörgött neki. Kérte, hogy az Isten megfizeti, öntsön egy kártya (vödör) vizet a hordóra.

A királykisasszony utoljára megszánta, s ráöntött egy kártya vizet. Mikor látta, hogy nem lett semmi kár belőle, további kérésre rá a másodikat, s a harmadikat is. Erre nagyot csattant, s a hordó széjjel bomlott, a rablóvezér pedig kiugrott belőle. Az asszonnak a szeme-szája tátva maradt a csodálkozástól, mikor látta, milyen szép, ügyibe való fiatal legény kelt ki a hordóból.

- Hát te hogy kerültél ide? – kérdezte tőle.
- Nem a magam jószántából. Fizesse meg az Isten, hogy kiszabadítottál.
- Már hogyné szabadítottalak volna! Legalább ezután lesz Dunaisten keresztfiának kivél vadásszon!
- Megvadász az engemet, még tégedet is, csak így a szeme elé kerüljek! Hiszen éppen ő fenekelt belé abba a hordóba.
- Akkor hát bújj vissza, mert éppen jó, s meg ne mocsanj, míg újból el nem megy vadászni.

Másnap, míg a Dunaisten keresztfia vadászni volt, a királylány enni adott a rablóvezérnek, s aztán egész végig ott beszélgetett vele. Éppen így tett a harmadik, negyedik és a többi napokon is. Addig-addig, míg halálosan belészerettek egymásba! Hiába! - kecskének ágra jár a szeme, leánynak meg legényre. Aztán meg a rablóvezér szép is volt, fiatal is volt, s az sem volt a homlokára írva, hogy miféle szerzet.

Amikor már mind a ketten tudták, hogy egyik a mást szereti, azt mondja a rabló a leánynak:

- Mit ér ez a mi szeretetünk, ha úgyszem lehetünk soha egymásé?
- Dehogyné lehetünk! – felelte a leány. Még ma ráveszem a fiamat, hogy beléegyezzék!
- No, csak azt próbáld meg, akkor végem van egyszeriben nekem, mert ha száz nyakam volna, azt is mind levágná, s veled sem bánnék jó, hogy bé mertél jőni hozzám.

- Akkor hát mit csináljunk?

- Azt, hogy segíts nekem, s ketten veszítsük el a fiadat! Hiszen nem is a te fiad, hanem csak úgy került valahonnét hozzád!

Erre az istentelen beszédre a királylány úgy otthagya a rablót, hogy feléje sem ment harmad napig. Tovább azonban nem tudta megállni, mert erősen belé volt szerelmesedve, s bément újból hozzá. Ott a rabló beszélt, hogy ő inkább meghal, minthogy továbbra is bészárva üljön, s ha belé nem egyezik, hogy ketten eltegyék Dunaisten keresztfiát láb alól, ő mihelyt visszaérkezik, eleibe megy, s megöleti magát. Válasszon, melyik kell inkább, ő-e, vagy az a gyermek?

A királykisasszony a rablót választotta, s beléegyezett Dunaisten keresztfia elvesztésébe.

1.

- Nohát, hogy meg se öljük, s mégis megszabaduljunk tőle, mikor vadászatból hazajő, jajgass és tedd magad, hogy erősen beteg vagy, s mondd, hogy csak akkor gyógyulsz meg, ha a havasi kút vizéből ihatol. Azt is mondd meg, hogy erre az orvosságra álmodban tanított egy ősz ember, azért van olyan erős bizodalma benne.

Úgy is lett. Mikor Dunaisten keresztfia vadászatból hazaérkezett, az anyját halálos betegen találta. Eleget főzött neki mindenféle orvosságot erdei füvekből, nem használt egyik se. Nagy búban

volt emiatt, s mikor legerősebben búslakodott volna, megmondja neki az anyja, hogy mi is volna az ő betegségének az orvossága.

Míg még egyszer megmondhatta volna, már útban is volt a havasi kút felé. Dunaisten keresztfia kész lett volna a világ végéről is orvosságot hozni, csak az anyját is meggyógyíthassa.

A ház előtt volt két jegenyefa, azok mindjárt kezdetek kiszáradni, mihelyt elindult hazulról, s minél messzebb ment, annál hervadtabbak lettek. De ő csak ment, mendegélt. Útközben egyszer szembetalálkozik Hétfővel, s az kérdezi tőle:

- Hová mész Dunaisten keresztfia?
- A havasi kútra. Anyám erősen beteg, s annak a vizétől meggyógyul.
- Oda ne menj, mert az ördögök erősen őrzik, s elevenen vissza nem kerülsz, ha abba a kútba belémerítetted a korsódat.
- Ha nem, annyi, de én úgyis megyek!
- Ha csakugyan mész, itt van ez a síp. Mikor meríteni akarsz, ebbe fújj belé, aztán merítsd meg hamar a kártyádat, s fuss vele onnan, mintha kergetnének.

Megköszönte szépen a sípot, és ment vele a kúthoz. Ott úgy tett, ahogyan Hétfő tanította, s minden baj nélkül szertett egy kártya vizet. Azzal sietett hazafelé. mentében összetalálkozik Keddel. Ez megkérdezi, honnét hozza a vizet?

- A havasi kútból. Anyám beteg, s csak ettől gyógyul meg.
- Ha úgy akarsz, add ide a vizet, s vidd helyette azt, amelyiket én adok, azzal többre mehetsz.

Elcserélte a havasi kút vizét, azután sietett hazafelé. Közeledtére a jegenyefák újból virítani kezdtek. A rablóvezér ebből idejében megtudta, hogy Dunaisten keresztfia nem pusztult el a havasi kútnál, s így szólt:

- A fiad nem pusztult el, hanem mindjárt visszaérkezik. De te ne légy jobban a víztől, hanem mondjad: az ősz ember az álmodban azt is mondotta volt, hogyha a víz nem használ, akkor a havasi malom lisztjéből sült pogácsa bizonyosan használ.

Erre a rabló elbújt, Dunaisten keresztfia pedig megitta a beteget, háromszor is hozott a vízből, de másnap reggel ismét csak jajgatásra ébredt fel. Az anyja éppen olyan beteg volt, mintha nem is ivott volna belőle.

2.

Dunaisten keresztfia azt gondolta, bizonyosan azért, nem használt, mert nem volt az igazi, s búslult is, hogy elcserélte. Éppen ezért jó szívvel indult még egyszer a havasra, hogy a malom lisztjéből is hozzon egy zsákocskával.

Amint ment, mendegélt, összetalálkozott Szeredával.

- Hova sietsz olyan lelkedből Dunaisten keresztfia? – kérdezi Szereda.
- Lisztért a havasi malomba – feleli ő.
- Jaj, oda ne, ha kedves az életed, mert a malom az ördögöké, s onnan ember még vissza nem került elevenen.
- Mindegy, én úgyis megyek!
- Ha csakugyan mégis odamész, itt van ez a trombita. Mikor a lisztből meríteni akarsz, ezt fúdd meg jól, aztán hirtelen töltsd meg a zsákodat és fuss onnét, de sebesen!

Dunaisten keresztfia megköszönte szépen a trombitát is, a jó tanácsot is. Ezt is megfogadta, s jól is járt, mert minden baj nélkül szerzett a lisztből.

Visszafelé útjában találkozott Csütörtökkel. Ez is megszólította, s addig beszélt neki, míg elcserélte a lisztjét, aztán útjára eresztette.

Ezalatt egyszer kitekint a rabló az ablakon, s hát látja, hogy a jegenyefák újból kezdenek virulni.

- No, az akasztófavirág megint megszabadult, de azért ne búsuljunk, mert van még egy mód. Te csak légy beteg továbbra is, és amikor kérdezi, mit csináljon, hogy meggyógyulj, mondjad: a havason van egy malacos koca, ha annak a malacából sültet ehetnél, biztosan meggyógyulnál. Ha attól nem, semmitől sem.

3.

A jótól elfordult lelkű fehérnép úgy tett, harmadszor is, ahogy a rabló tanúsította, s Dunaisten keresztfiát harmadszor is elindította a havasokra.

A ház előtt a jegenyefák most még jobban elhervadtak, mint azelőtt, amiből látszott, hogy csakugyan nagy veszélybe megy Dunaisten keresztfia. Ő azonban meghalni is kész lett volna, csak hogy minél hamarabb visszatérhessen az orvossággal. Nagy sietve haladt hát a havas felé. Mentében szembetalálkozik Péntekkel, szóba állnak egymással, s elmondja, hogy miben sántikál. Azt feleli erre Péntek:

- No, ha csak ettől gyógyul meg anyád, akkor csináltasd inkább a koporsót neki, mert onnan nem szabadulsz meg élve. Holtan pedig a malacot sem viheted el neki.

- Vihetem, nem vihetem, de én megyek.

- Jobb volna hajtani a szavamra, de, ha mindenképpen menni akarsz, ülj fel a lovamra. Ezzel megeshetik, hogy elszabadulsz a vadkan elől, ha ezzel nem, egyébként sem.

Dunaisten keresztfia örömmel fogadta a lovat, mert még az is eszébe jutott, hogy lóháton hamarabb elviheti az orvosságot, mint gyalog. Mindjárt felült a hátára, s ment vágatva egészen addig, míg a havason ráakadt a malacokra. Megvárta, míg vagy egy félrébb verődött az anyjától, azt hirtelen zsákba tette, s mire a nyikkanást a vadkan meghallotta, már a lován ült, s vágatott visszafelé. Hiába volt a vadkan az ördögök neveltje, még közel sem érhetett az ő lovához, úgy tudott az futni.

Amíg vágatott visszafelé, találkozik az úton Szombattal. Megállnak kicsit, s kérdezősködni egymás dolgáról. Mikor hallja Szombat, hogy mi van a zsákjában, azt mondja:

- Hagyd nálam a malacot, adok mást helyette. Így sokkal több hasznát veszed.

Dunaisten keresztfia gondolkozott egy kicsit, de aztán elcserélte a malacot. Miért ne cserélném, mikor tudom, hogy ez csak a jómat akarja – gondolta magában.

Míg odajárt, a két jegenyefa egészen elhervadt volt. Ezért a rabló azt gondolta, hogy már most igazán elveszett Dunaisten keresztfia. De hamar félbeesett a jókedve, mert egyszer kinéz az ablakon, azt látja, hogy újból kivirult mind a két jegenyefa.

- No, feküdjél le hamar, mert a fiad megint itthon van. Nincs más hátra, minthogy magunk tegyük el láb alól. Te csak légy jobban a malac húsától, s csinálj neki feredőt, hogy az út porát mossa le magáról. Én itt leszek az ágy alatt, és ha egyszer benne lesz a feredőben, akkor a többi az én bajom.

x

Az álnok lelkű királykisasszony úgy tett, ahogy a rabló tanította. Úgy a kedvében járt a fiúnak, még mint soha. És a sok sima beszéddel annyira kiverte a szép eszéből, hogy amit máskor soha meg nem tett, most a fegyvereit letette magáról, s beleült a vízbe.

Ezt várta csak a rablóvezér. Egy szempillantás alatt künn volt az ágy alól, a kezibe kapta a kardot és összevagdalta vele Dunaisten keresztfiát. Úgyhogy az csak annyit tudott mondani, hogy annak a kegyelemnek a fejibe, mit tőle kapott volt, tegye meg azt, hogy a teste darabjait rakja belé egy átalvetőbe, úgy tegye fel a lova hátára, a lovát pedig csapja el, hogy vigye amerre neki tetszik.

A rablóvezér ezt az utolsó kívánságot bétöltötte. A ló ment egy darabig a teste darabjaival, azután egy darabig legelészett. Megint továbbment, s megint legelészett. Eközben egyszer – hogy, hogy nem – összetalálkozott Vasárnappal. Az, amit meglátta, megállította, s megnézte, mi van az átalvetőjében. Egyszeriben megismerte, hogy a Dunaisten keresztfiának a darabjai. Hamar megfogta, s hazavezette a lovat. Ott a havasi kútvízből, s a havasi malom lisztjéből csirizt csinált, azzal a Dunaisten keresztfia testének minden kis részét a helyére ragasztotta, aztán bekente a havasi malac zsírjával.

Hát lelkem Istenem! Erre csak megrázkódik Dunaisten keresztfia, nagyot nyújtózik, s úgy talpra áll, mintha soha semmi baja sem lett volna. Soha ne lássam többet kieteket – csak meg ne vakuljak – ha hétszrte szebb nem volt, mint annakelőtte!

Nem sokat teketóriázott ott, hanem megköszönte Vasárnapnak az iránta tanúsított nagy szívességét, aztán lóra ült, s ment vissza az anyjához. Az ajtó előtt megállította a lovát, szép csendesesen bément a házba. Az első szobában nem volt senki, a másikon sem hallott semmi hangot. Szépen benyitott abba is, nem volt ott senki, de a kardja s a puskája ott volt a szegen. Azokat kereste éppen. Hamar magához vette, s akkor nem félt már senkitől, csak úgy csapta ki s bé az ajtókat, mint ment befelé.

Az asszony s a rabló a 11. szobában voltak, s úgy bé voltak merülve a víg beszélgetésbe, hogy még az ajtócsattogatást sem vették észre. Bezzeg eltört a kedvük, mikor azon vették észre magukat, hogy a Dunaisten keresztfia előttük áll. A rabló egyszeriben elkezdett kunyerálni, hogy ne ölje meg. De ő azt mondta, hogy az olyan embernek, ki az ő anyját is belevitte a rosszba, s aki, ha szerét ejtheti, őt újból megöli, másodszor nem ad kegyelmet.

A rablóvezér azt gondolta, hogy azon az úton ő is feltámadhat, mint Dunaisten keresztfia, s utoljára csak azt kérte, hogy Dunaisten keresztfia rakja egy átalvetőbe az ő teste darabjait is, és egy ló hátán eressze az erdőbe.

Ezt megígérte, s meg is tette Dunaisten keresztfia. Csakhogy az átalvető száját úgy kötötte be, hogy az a legelső rázkódásra mindjárt kioldódott, s a testdarabok széjjelhullottak belőle az úton. Onnan pedig a csókák s varjak felszedegették, s megették.

X

A királylány nagy félelemben volt, hogy a rabló után rajta lesz a sor, de ő egy rossz szót sem szólt neki, s mikor látta, hogy milyen erősen szánja-bánja a bűneit, egészen kibékélt vele.

S még máig is békességben élnek, ha meg nem haltak.

(Dévai csángó népmese – Berze Nagy János gyűjtéséből) A mese bővebb elemzése megjelent:

Makoldi Sándor-Pap Gábor: Dunaisten keresztfia (Főnix Könyvek 39.) Debrecen, 2002.

A következő festmény-ciklus, ami az elemzés alapját adja:

Makoldi Sándor: Dunaisten keresztfia I-IV. (145x145 cm), olaj, vászon, 2003.

Makoldi Sándor: Szentély egy mesének

(Vallomás a „Dunaisten keresztfia” című képsorom keletkezéséről)

Régi, albérleti szobám kis ablaka Keletre nézett. Minden hajnalban a felkelő Nap első, vörös sugarai miután szétverték az éjszaka sötétjét, egyik saroktól a másikig vándoroltak a nyugati falon. A fal azonban még üres volt, csak önmagát mutatta – igaz azóta lebontották – még mielőtt a gondolataim betöltötték volna szobám szentélyét.

Ma már, ha Magyarországon szentély-félét építenék (talán ennek is eljön az ideje), a nyugati falon nyitnék ablakot – mint a tájolt templomainkban, – hogy elsősorban a lemenő Nap fényében láthassam keleti emlékeinket. A leszentülő Nap – mint Erdélyben mondják – lemenőben érettebb, és sokkal melegebb fényel világíthatná meg azokat a képeket, amiket ide festett magyarságunk jellemzésére képzeletem, Keletre. De legjobb volna egy kerek, jurta léptékű szentély, ahol mint egy napóra, a déli ablak fénye belül végig vándorolhatna a falon, a nap folyamán balról jobbra.

A képek témája lehetne akár egy magyar népmese is, szentélybe való mitológia: pl. a Dunaisten keresztfia téma. Már régóta foglalkoztat, meseként írtam-írtunk is róla elemzést.¹² Nagy elődünk, Berze Nagy János is figyelt már rá, mert 1903-ban Besenyőteleken gyűjtötte egy változatát és bevette a magyar népmesetípusokat tárgyaló nagy munkájába. (A mű II. kötetébe,¹³ a 933. típuszámmal.) Eredetileg még Merényi László 1861-ben¹⁴ Vizi Péter és Vizi Pál címen közölte első változatát. Ebben a mesében az öreg király (az Ős) azt álmodja, hogy egyetlen leánya két korszó vizet önt a földre – aminek az lesz a magyarázata (mint az Emese álmának a magyar eredetmondában), hogy a két korszóból kiáradó víz a királylány két hős fiának útját jelzi, akik meghódítják az egész világot. Az Ikrék szerepe jelentős a magyar népmesékben másutt is („aranyhajú” ikrek), de a mítoszainkban is: hiszen Hunor és Magor a hun és a magyar testvérnép ősatyjai. Emese álmában – mint egy táltos-révületben – pedig a honfoglaló Álmos jelentődik, aki elvezeti a magyarokat a Kárpát-medencébe, hogy Árpádtól szent királyaink sora származzon, akik „meghódítják” a világot.

De maradjunk a típust adó mesénél, ahol a kiáradt vizet a Dunaisten jelenléte jelzi, s egy gyermeket jelent be az álom – ezt a változatot Kolumbán Samu gyűjtötte dévai csángóktól az 1890-es években és Berze Nagy hagyatékából jelentették meg később.¹⁵ Itt az öreg királynak nem említik olyan képességét, hogy megálmodja az eseményeket, de óvatosságból (s egyéb, beszédes tulajdonságai révén) már előre tett róla, hogy ne történhessen semmi baj: örökké bezárva tartotta a világszép lányát. Más népmesékben a királylány egy toronyba van bezárva - ennek a királynak (úgy látszik) az egyetlen feladata a mesében a megkötés, bezárás. Olyan tipikus a meseelem, hogy még a franciák is alkalmazták, amikor a XIV. században az ellenségüknek, a világhódító hun vezérnek (Atillának) a fantasztikus életrajzát írják meg: „Élt ... Magyarországon egy Ostrubal (vagy Osdrubal) nevű király, akinek igen szép leányát sok előkelő ember megkérte, de anyja Eracliusnak, Justinianus görög császár fiának szánta és ezért egy magas toronyba zárta... (Azután: a királylány egy agarat víz

¹² Makoldi Sándor-Pap Gábor. Dunaisten keresztfia (Főnix könyvek 30.) Debrecen, 2002.

¹³ Berze Nagy János: Magyar népmesetípusok I-II. Pécs, 1957.

¹⁴ Merényi László: Eredeti népmesék. I-II. Pest, 1861-62. 79-122.

¹⁵ Berze Nagy János hagyatékából: Régi magyar népmesék, Pécs 1961. (szerk.: Banó István-Dömötör Sándor) 25-35.

magával... teherbe esik tőle... A fiút Atillának nevezik el, s mire felnő, nagyapja trónjára kerül.)”¹⁶ Így lett tehát a történelmi személy, a hun Atilla eredete is – inkább mitikussá téve szemünkben, s nem lejárta: hogy kutyától származik, „kutyafejű” - mint ők magyarázták, naturalisztikusan.

„Hol volt, hol nem volt...” Időben és térben meghatározhatatlan a mese kezdetén ez a „vén-öreg” király, névtelenül: maga az Ős. A mitikus múltban (de ma is aktuálisan) a királyok (általában elfogadott) égi származását itt a tulajdonságai jelzik, amik egybeesnek az égi-földi régiókban a csillagidő, az év vége jellemzőivel: bezár(ul)ás, vénség-öregség. Országá a Földre vetítve – mint kiderül – a Duna mentén van (ami az égi „folyó”, a Tejút mása). Ugyanis (tündér) tündérszép, szűzen szülő lányát a Földre leszülető gyermekkel – konkrétan - a Dunába vetteti. A Duna pedig Magyarországon folyik át, tehát ő magyar király – földi viszonylatban. Az „ég fiaként” fenti, csillagmítoszi tulajdonságai pedig arra utalnak, hogy a mese a Bak idején indítja a történetét.. Az egekben lévő erőként is ennyire telik csak a hatalmából, hiszen az ő ideje - a világ rendje szerint - hamarosan lejár: az évkörben a Bak havában (a téli napfordulón) megszületik az új Nap, ami szétárasztja életető energiáit a világunkban és megszünteti a sötétséget, bezártságot – tehát maga is megváltó. (A Megváltó születését nem véletlenül ünnepejjük Európában Karácsonykor.)

Az égi csillagképek között is a Bak a Nyilas mellett áll, ahol a Tejút becsatlakozik a Zodiákusba. A csillagképek ábrázolását szakrálisan, református templomaink kazettás mennyezetén is megtaláljuk: állat alakban többnyire félig kecske, félig sárkány-kígyó írja ki hurkos farkával a Bak csillagászati jelét, ami a kereszténységben a gonosztságot képviseli, a megkötő sötét erőket. Az évezredes jel: a hurok szorításában a bezártság feloldását bibliai idézet képviseli Csengersimán - „Az asszonyi állatnak magva megrontya a kígyónak fejét”. Azaz a születendő magzat veszi el a Bak hatalmát - mint a mesében.

Csengersimai mennyezet kazettája (1761)

A kereszténységben a Szűz Máriától született kisdéd – Jézus, aki a téli napfordulón, karácsonykor (a Bakban) születik. Azaz alászáll az évkör legsötétebb időszakába, hogy fényt hozzon a világnak. Ő a „Világ Világossága”! Az év legsötétebb téridő egységét a hurok – mint a Bak jellemzője mutatja, mert az „magát az életet veszélyezteti. Ha itt nem kap energia-utánpótlást egy magasabbrendű kozmikus egységtől, a saját tejútszisztémájának központja irányából, lecseng a földi élet...”¹⁷ A mesénkben a gyermek nem maga Jézus, hiszen majd Ő találkozik a (földre) megszületett gyermekkel, Ő lesz a keresztapja, hiszen Ő a címben szereplő Dunaisten, azaz a magyarok Istene. A gyermek az Ő földi megbízottja („Isten ostora”, „világ pörölye”), hiszen Dunaistentől (a Magyarok

¹⁶ Pap Gábor: Jött éve csodáknak (A magyar csillagmítoszi hagyomány élő Atillája) Budapest, 1993. 3.

¹⁷ Pap Gábor: Mag hó alatt – télutón. Püski, Budapest, 2003. 180.o.

Istenétől) kap kardot is – Isten kardját – így az Atilla kultusz folytatódik a mesébe rejtve, de a szemünk láttára.

Hagyományosan e szimbólumoknak képileg is több-rétű olvasata van. Szentélybe festve az öreg királyt így mégsem a Bak, hanem az Ős tulajdonságait választottam. Ha Atilla vonalán a mitikus múltunkba visszatekintünk: a paziryki szkíta királysírokban fennmaradt uralkodó képe a sztyeppei népek legrégebb király-ábrázolása. Mégpedig olyan ábrázolás, amely teremtő szerepkörben a ránk vonatkoztatott Nyilas csillagmítoszi tendenciákra utal a combjából kinövő életfával. Bár itt (egy nemez-kárpiton) még fiatal, de ha megöregszik, a mesebeli magyar királyként látjuk csodaszarvas-szerű, iker alapú trónusán, magyar koronával, s olyan hosszú szakálla nő bizonyára, mint a Duna. (1.festmény) A másik arca, szakálla hurkolása már a Bak előregedett, megkötő-sötét tulajdonságait is jelzi. Ebben a hurokban jelenik meg a festményen a mesei fénylő szőlőszem, amiből a szűz anyának a gyermeke születik. S ide esne először a Nap fénye is a mese-szentélyben.

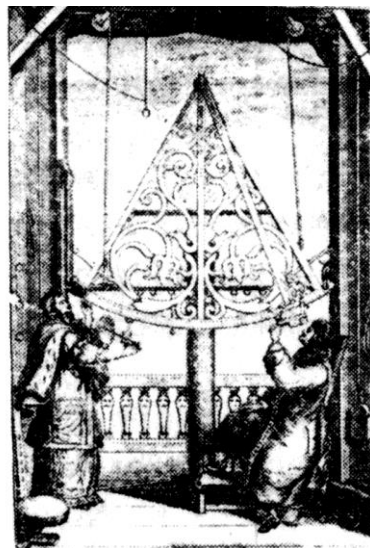
Paziryki szkíta nemez-kárpit részlete (Altaj, i.e. V. sz.)

A sorozat 1. festményén tehát misztikusan, a fenti formanyelven – és tartalommal – csak feldereng a két arcú öreg király. A szűz lánya pedig a szőlőszemből, magától „lett” gyermekével a népi Szűz Máriák, Madonnák formanyelvén jellemezhető képileg leginkább, mert e Madonnák is égi jelenségeket „ábrázolnak”. A mese-szöveg is utal hasonló képre, képletre: a királylány a toronyba bezárva sokszor csak „sétálgatott fel-alá a szobában” – mint egy inga, mely a végtelen időt jelzi! E mozgás – ha kozmikusán, a fölöttünk lévő Sarkcsillaghoz kötődik – akkor azt a pályát szakaszolja, amit ebből a helyzetből egy csillagvizsgálóban (toronyban) a hasonlóan működő műszerek (kvadráns, szextáns, oktáns) segítségével figyelhetnénk meg a felettünk elforduló csillagos égen, az időben. Az égen ugyanis – a magyar csillagnevek szerint – a sarkcsillaghoz köthető csillagkép a népmesékben élő, a magyar mitológiában eredetileg szereplő szűzies nő: Tündér Ilona palotája is. Ebben a formában állnak tehát előttünk a magyar csillagvilág, mitológia, vallás nőalakjai – e miatt egyesül alakjuk a megfestett képeken.

Makoldi Sándor: „Dunaisten keresztfia” I.

145 x 145 cm.

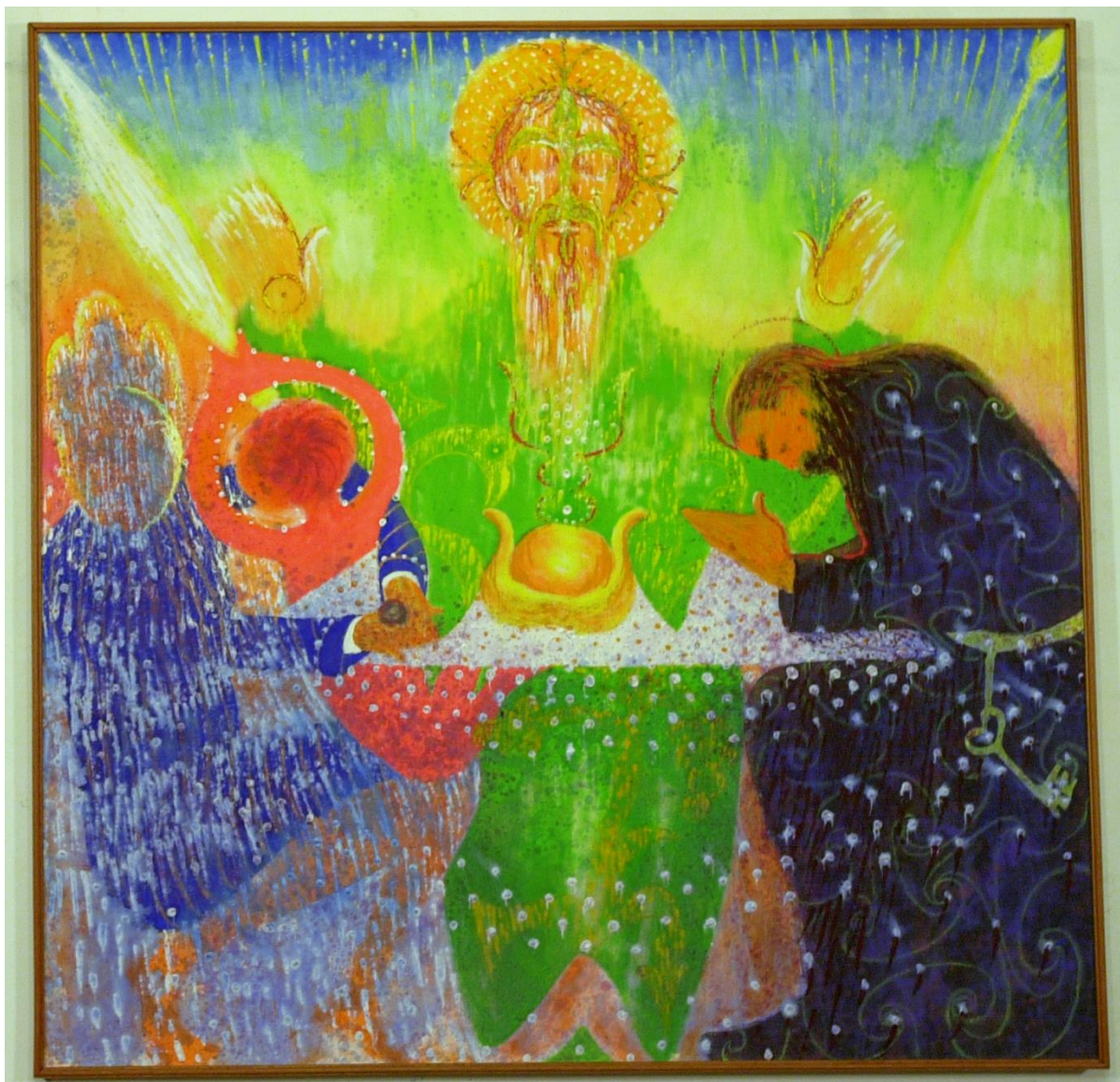
Népi Madonna-ábrázolás típusai: 1. tükrösön, 2. barokk vasrácsos, 3. és a hasonló, csillagnéző oktáns

Az 1. képmen, a női (Madonna) oldalon a szűz királynő tűnékeny, áttűnő-tündéri köpönyege alatt a szőlőszem-fénymag sokasodni kezd a testében – mint mikor a mesében az anyát a szőlőszem-gyerekekkel hordóba zárják, s útjára eresztik (Dunába vetik). Ott csodálatos, hatványozott gyorsasággal növekszik – s mire célba érnek (partra vetődnek) – ereje szétveti az erjedést bezáró hordót. A képmen maga a Madonna a „ki-hordója” ennek a folyamatnak, s a születéssel a fény szabadul ki az anyagból, mint ahogyan a szőlő is átalakul a hordóban borra, spiritusszá (szószerint: lélekké). A hurokból szabaduló energia növekszik, a gyermek fejéből felfelé törő lángnyelv, s a tollkorona is ahhoz az életfához kapcsol, ami az ősz-öreg király combjából fakad (mint egy családfa).

A 2. képmen már tisztábban, határozottabb formákkal, oltár-asztal mellett látjuk az anyát és fiát – tudjuk: megérkeztek e világra, eljutottunk időben a kereszténységhez. (Amikor partot értek, a Földre léptek – és egy-házat, azaz egyházat építettek maguknak.) Az első „emberek”, akik éppen arra jártak – Jézus Krisztus és Szent Péter voltak – állítja a mese. Bekopogtak ebbe az egyházba, s enni kértek. De mivel a bentieknek sem igen volt mit enniük, Jézus az utolsó, hamubasült pogácsájukkal - asztali áldásként - végrehajtotta a bibliai csodát: az étel-szaporítást. Mindezt a gyermek keresztelésének alkalmából. Mivel ő elvállalta a keresztapaságot: s a gyermek neve nem más, mint „Dunaisten keresztfia” lett! A név is jelzi, hogy a kiválasztottságban még nem a gyerek a fontos, hanem a Magyarországon, a Kárpát-medencén átfolyó Duna Istene, azaz a mondásokban sokat emlegetett Magyarok Istene. Aki eljött hozzánk a Duna mellé, saját hazánkba-házunkba, egyházunkba, ő lett a patrónusunk (keresztapánk). Megáldotta létünk és feladatunk: mert egy puskát és egy kardot adott ajándékba a kiválasztottaknak. Az Isten kardját, mint Atillának, akit a nép a magyarok első királyának tisztel! És még egy puskát ad – a kezdő, a teremtő lövéshez.¹⁸ A mese is mondja, szószerint, hogy a vadászaton nem ölt vele a fiú: „Egy árva varjú sem került a puskája elébe, pedig ugyancsak bejutott az erdőbe.” Furcsa is lenne, ha Isten fegyvere másképp működne... holott mi azt is gondolhatjuk, hogy a mesében az isteni ajándék egyáltalán nem működik!? Dehogynem, csak éppen más, teremtő szinten!

¹⁸ Lásd kifejtését az idézett tanulmányokban, Pap Gábor nyomán.

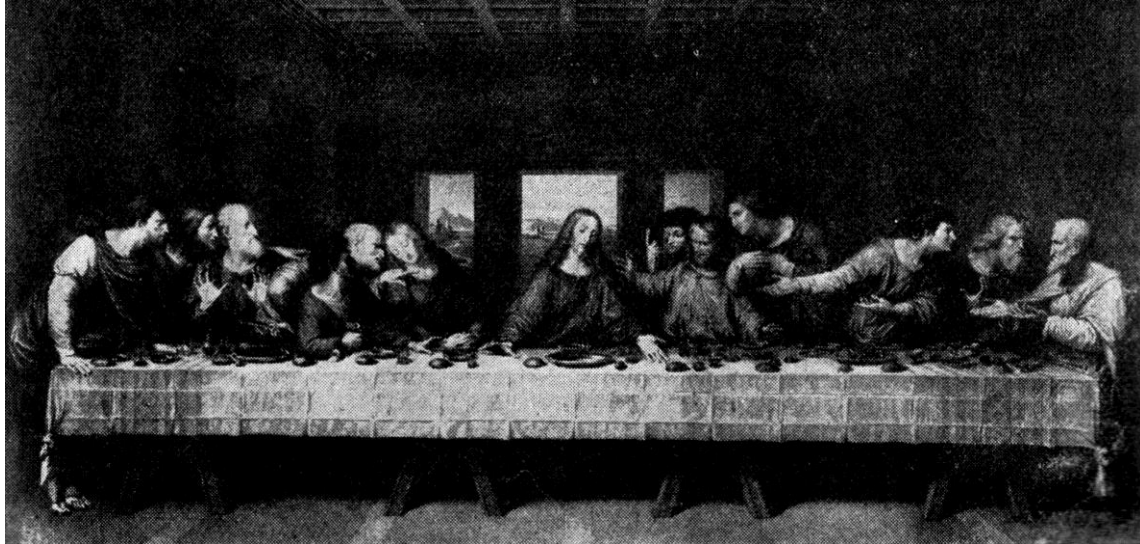
Makoldi Sándor: „Dunaisten keresztfia” II.

145 x 145 cm

A ciklus 3. festménye benn, a „sötét erdőben” (saját belső világunkban) talált helyzetet mutatja: dupla kép-hosszúságban, véres realitással. Itt már nem az eszméké a főszerep, hanem – mint a mai világban – az anyagiasságé, a testiségé. A főhős (Dunaisten keresztfia) ugyanis rátalált az emberekre, azok azonban – ebben a világban (sötét erdőben) mind rablók voltak! Szép házban, 12 szobában laktak, lakománál vigadtak – hiszen mindent összelopkodtak. Jelképesen 12-en voltak – ami alkalmat ad arra a festőnek, hogy vizuálisan a Zodiákus 12 csillagképe karakterével az egész emberiség tulajdonság-típusait megjelenítse, saját égi házuk karakterei szerint. Utolsó vacsorájuk is lett ez a pillanat, mert a fiú az Isten kardjával mindnek levágta a fejét, gonosz szellemét. Csak egyet hagyott életben – az éppen aktuális (vezér) gonosztevőt, ellenlábását. És végtére őt is egy hordóba zárta, a 12. szobában, hogy – hordóba zárva – megjavuljon spiritusza.

A kép tengelye tehát itt is az asztal a szobában – mint Leonardó „Utolsó vacsorá”-ján. De itt ez a fehér folt hatalmas fény-kard is, az Isten kardja - ennek élén táncol a 12-féle élet. A fiú az Állatövbe leszálló energia megtestesülése, s mivel a magyarok Istenének keresztfia, egyben atillai küldetésű. A gonoszok utolsó vacsoráján, ahol Jézus nincs jelen, a két szélső pólus feszül egymásnak,

a fiú-vezér és a rabló-vezér. A fejek tányérostul lehullanak – nem maradhat meg (hamis) glóriájuk a „világ pörölye” kezében lévő Isten kardja miatt. „Isten ostora”-ként ítélik, a kard működik! Később ezért akarja megszerezni a kardot (az anyán keresztül) a hordóba zárt rablóvezér is – de a fiútól csak ármánnyal tudja elvenni, mert a fiú mindig magánál hordja. Nem látjuk ugyan, de tudjuk: a hordóban a gonosz nem fog megjavulni, átforrni nemes borrá, mint a szőlőszem, nem válhatik belőle szakrálisan Krisztus vére... A mondás szerint: „Kutyából nem lesz szalonna!”

Leonardo da Vinci: Utolsó vacsora

Milánó, 1497.

(a 12 apostol a 12 Zodiákus-jegynek megfelelő tulajdonságokkal bír itt, a reneszánszban még)

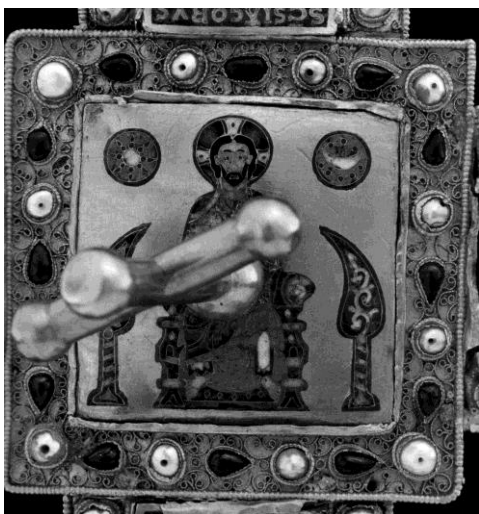
Fordulat áll be itt a mesében, a gonosz erők kerekednek felül a világban. Az anya is a gonosz kiszolgálójává válik: nem volt elég a véres valóság, és hiába a könyörület, míg a rabló életben van a másik póluson, harc lesz a világon! Ezzel elértünk a kép-ciklus végére, a jelenből átlépünk még egy kép erejéig a jövőbe, ahol már közel a végítélet – s a lemenő nap vörös sugarai végül az utolsó ítélet trombitására esnek... A 3. képen lévő szoba ablakaiban csak rejtve látjuk a hős visszafelé vezető útját, amivel megmentheti a rablóktól majd magukat, s a világot. Az asztal mellett 12-en ülnek, a világ 12 féle alap-karakterével. A fiú mellett az első rabló felemelt kezei – szándékom szerint - a Kost idézik, a második feje a pecsenyés tálban (malacot evett a képen a Bika tulajdonságú). Aztán az Ikrekre utal a két kard, mellettük a Rák – cipóval, felette az Oroszlán jegyű (karddal). A szűzség keresztbe tett karral, a Mérleg feltartott kezekkel. A Mérleg tányérjaiban malachús és víz, amely kiömlik a lövöldöző Skorpióra, s Vízöntőre, csak hogy előbb még a Nyilas alakja ugrik ki a sarokig. (A rablóvezér lett a Skorpió-tulajdonságok megtestesítője, hiszen ő száll egyedül szembe a fiúval, és erotikus tulajdonságait használva ő rontja meg az anyát is.) Az asztal alatt – visszavezetnek a Koshoz - a feldarabolt halas tányért ejtő Halak. Az asztal fölött pedig az ablakok vezetnek vissza az úton: a Vízöntő tányérjából folyó víz a havasi kutat idézi és a sípot, a húsos tányér a malacot. A Rák felett, a második ablakban ott a Fekete havason a malom, kezében pedig a cipó, ami ebből a lisztből készült – s mellé a segítő trombita. A harmadik úton a Fekete havasokból a malacot kell elhozni hősünknek, ami a Bika tányérján is megjelenik, hiszen a rablóvezér elcsalja tőle. Végül az ablakban látszó fehér ló (a Nyilas magyarság segítőállata) menti meg a fiú életét – itt fejéhez, korona-csakrájához ér. Aranyhajú hősünk - mint a földről nézve a Nap – meg is semmisíti e „társaságot”, meg nem is - hiszen útját bejárva a Zodiákus körén, ciklikusan mindnek „lejár” az ideje!

Makoldi Sándor: „Dunaisten keresztfia” III.

145 x 300 cm

4. képen: Hősiünk tehát előbb elmegy a végsőig, anyja érdekében is. 3 próbára indul a (másutt a fekete Havasokba), azaz a halálba. A fenn lévő, magas fehér Havas ellentéte itt az (ásott) kút mélysége, lenn a sötétsége. A havasi (hegyi) kutat, hogy vizet adjon – igen mélyre kellene ásni! Elméletben így lenyúlik a hegy gyomrába, szinte az alvilágba. Nem is csodálkozunk, hogy az ördögökig, s onnan kell gyógyító vizet, a havasi malomból lisztet – szakrálisan étel-, és ital-áldozatot és a malac húsát (zsírját, amivel megkenik) elhoznia. A „felkentnek” az életét majd visszaadó kenőcs, meg az élet vize és a búza-liszt (amit a nép „életnek” is nevez) most, (a rablók világában) az ördögök kezén van, tőlük kell visszaszerezze e „szentségeket”, az élete árán is! Halálát várja a rablóvezér: figyelni a ház előtt álló jelző-fákat, jegenyefákat, mert azok elszáradnak, míg vissza nem tér, de akkor felélednek. Ismerős – képjelként - ez a magyaroknak: Végítélet helyzetben, a csúcson, a Pantokrátor (az ítélkező Krisztus) van a Szent Koronán is, és mellette is ott találjuk a meséink két fáját. (Az Atya Isteni ágyékából pedig a kereszt nő ki..., mint a szkíta királyéból az életfa.)

A Szent Koronán a Pantokrátort „örzik” e fák és égitestek

Makoldi Sándor: „Dunaisten keresztfia” IV.

145 x 145 cm

Hősünk is kereszt-utat jár a mesében:

Egyedül marad feladatával ebben a kor(szak)ban, csak az idő dolgozik neki: útjain találkozik Hétfővel. Keddel, Szerdával, stb. Hétfőtől sípot, s ha ez nem elég - Szerdától trombitát kap segítségül. Úgy vélem, hogy a végítélet trombitájának megfelelőt, amit meg kell fújjon (lelkét adja bele), hogy az ördögöktől (a gonoszságtól) megmenekülhessen. Nem is hal meg, sikerrel jár, mert az idő (Péntek) a végső segítőt, lovat ad neki! A magyarsághoz rendelt állatövi jegy (Nyilas) erejével aztán hazajut, elhozza a malacot is a Havasokból az anyjának (ill. tulajdonképpen a rablónak). A mitikus jövőbe tett utazása tehát felvázolta mindenki előtt a pusztulás, vagy a megoldás lehetőségét, de nem döntött el semmit: egy fikció (színlelt betegség) miatt ment a legmagasabb (havasok) és legmélyebb (havasi kút) forgó (malom) világ-tengelyéhez. De nem hozott semmit igazából (mert mindent elcserélt hétköznapi szerekre), mintha csak elméletben (álmában, révületben) járta volna meg a jövő útját a lét szélső értékeig. Ál „szentségek” kerültek a rabló birtokába, az ördögöktől megszerzett mágikus-erejű élet-elemek a segítőknél maradtak. Mégis el kellett mennie, hogy megfújja a sípot a vészben, majd hangosabban a trombitát – s az idő-folyamban a lovat megkaphassa, ami az életét menti majd meg. (Nyilas csillag-energiák a Zodiákusban.)

Így, amikor otthon a kardját – egyetlen menedékét, tulajdonát - végül elcsalják tőle, s saját fegyverével ölik meg, darabolják szét, mint a táltosainkat – a (táltos) lovára bízják. Az pedig elviszi Vasárnaphoz, aki - a valóban gyógyító kenettel - menti meg. A Vasárnap az Úr napja – s a fény visszaindul mesénk során is a 2. képhez (a kereszténység légkörébe), az Úrhoz, a magyarok Istenéhez, ahol a fiú újra feléled, s visszakapja kardját, s erejét. S mint a mesékben mondják: „hétyszer erősebb lesz”! Győz az igazság, mint az Igazság Hamisság utazása c. mesetípusban, ahol ha a Hamisság (a rabló) próbál ugyanígy megmenekülni. „De darabjai szétszóródnak a világban” (mondja a népi bölcsélet), így a hamisság - és innen a gonoszság is - mindenütt ott van az emberek között!

Végigjártuk a fényrel a hős útját a képeken, ahogy a magyarok Istene (Dunaisten) azt nekünk kijelölte – a múlttól a jövőig, s vissza is, a kezdetekhez! A mese nem hoz teljes megoldást a jelenre (rablók háza), csak ha visszamegyünk legalább a keresztény eszmékhez ezen az úton, vagy még tovább, a kezdetekhez – mutatja a képek olvasata is! Pedig felkentként, a magát az emberiségért feláldozó Krisztusi szerepkört is átéli Dunaisten keresztfia, mint az anyja is a Szűzanyait. S ha visszajut az első képig, az eredeti állapotig – a Dunáig, visszatér „Magyarországig” – akkor ő veheti át a Duna mellett a szakrális királyságot az Öregtől, azaz őseinktől. Nem is csak az anyjáért, hanem e „királyságáért” volt szükséges az áldozatokkal megtett út!

Ahogy a betlehemi jászolhoz (Jézushoz, az igaz kereszténységhez) vezető utat a Napkeletről induló 3 királyok, bölcsék (mágusok, azaz csillagjósok) jelölték ki számunkra, úgy a mesében a visszavezető utat is a Jézusi úton járhatjuk be fény-ősvallásunk segítségével, mely helyreállíthatja az országunkat szakrális szinten is, végre. A mese minden szavának tanulságát akkor értettem meg, amikor – mint magyar festő – a saját kultúrám képes beszédét itt valóban szentélybe illő képpé fogalmaztam.

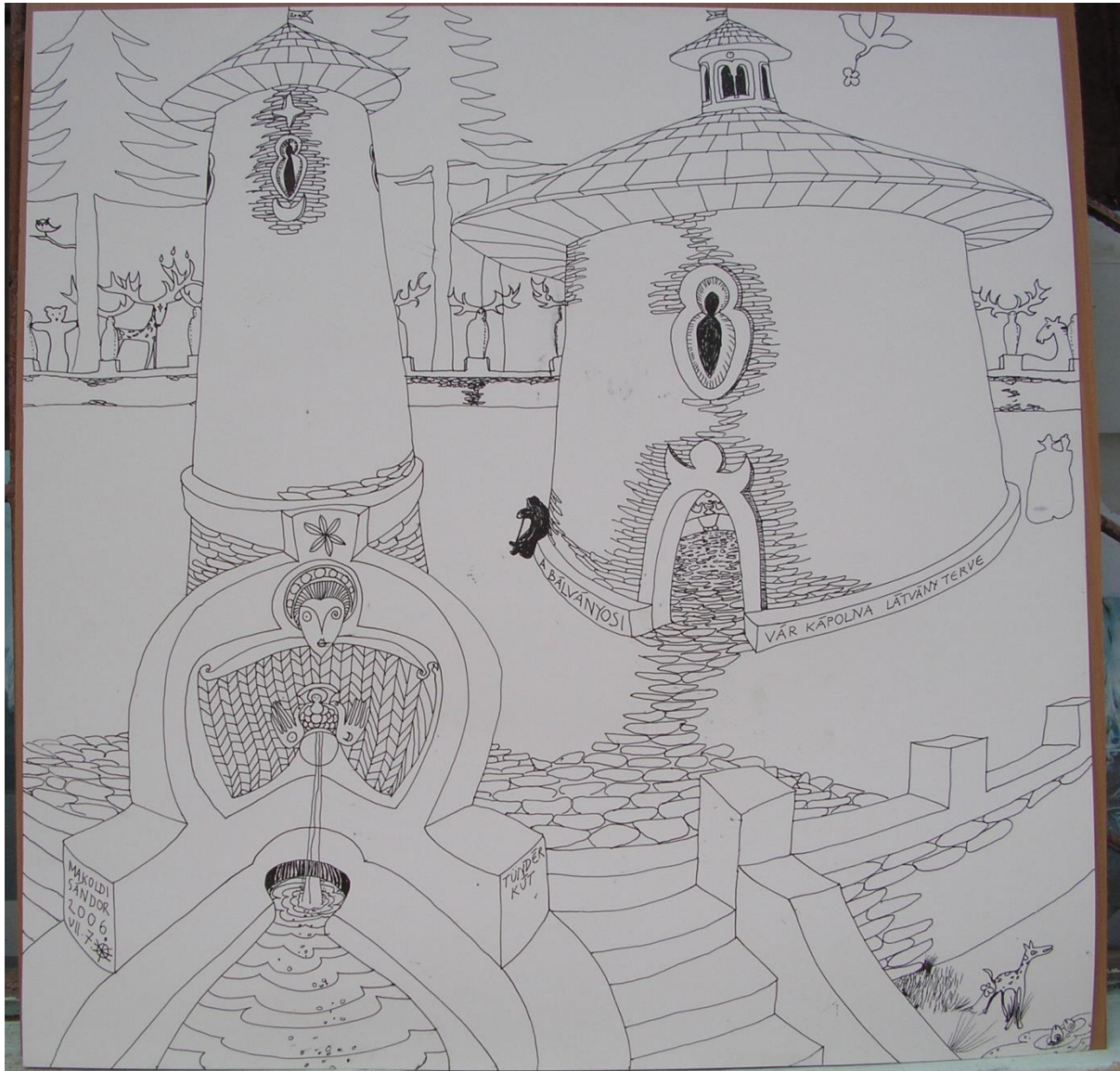
Megnyugodni azonban csak akkor tudnék, ha e megértett folyamat, mint a kimondott szó, meg is jelenhetne valamely szentély, az ősbibb formát előnyben részesítendő: kör-szentély falán. Most már nem kényszerűen táblaképek formájában, hanem egybefüggő freskón talán. De mindenképpen a Nap fénye által olvasva – mint az a hagyományainkból fakad, s a témához tartozik. Erre Erdélyben, Háromszék gyógyerejű forrásokban gazdag belsejében, egyszer a Bálványos vár lábánál fakadó forrás befoglalásakor, 2006-8-ban lett volna lehetőségem, elméletben. A gyakorlatban más valósult meg. Kápolna-tervemen, a „Tündérkút” fölötti toronnyal: a háromszéki Ika vár legendájának - és a magyar, toronybazárt mesebeli királylányoknak - akartam emléket állítani. A Bálványos vár közelében ősvallásunk istenasszonya, Tündér Ilonaként őrizte volna itt az élet vizét a fallikus toronyban és mellette a kör-szentély képei mesélték volna el – a csángók által - e mesében is megőrzött történet.

A kápolna-terv Erdélyben, a Bálványosvár tövében (Háromszéken) 2006-ban nem valósult meg, csak a következő rajzban.

A mese-, és kép-elemző tanulmány megjelent:

„Kiálts (még) telyes torokal” c. kötetben, (Tanulmányok és köszöntők Pap Gábor művészettörténész 70. születésnapjára) Két Hollós Kiadó, Budapest, é.n. (2009.)

Makoldi Sándor: „Tündérkút” terve kör-kápolnával

Bálványos, Háromszék, 2006.

Megjegyzés:

A kör-kápolna végül a Hortobágyon, Vókonya-pusztán valósult meg 2010-től, – de már a helyi pásztor-hagyomány elemeivel festette ki Makoldi Sándor (lánya: Túriné Makoldi Gizella restaurátor segítségével). Rózsa Péter építtette a birtokán, és 2015-ben szentelték fel. Az elé kerülő szobrot (a közeli zámpusztai kőkori lelet alapján) fia, Makoldi Sándor Gyula szobrász készítette 2016-ban.

A tanulmány a folyamatról 2015-ben megjelent:

Fényszentély a vókonyai pusztán címmel (Két Hollós Kiadó, Budapest, 2015.)